

Kitekintés

Földi (1801) munkája volt az egyik, ami megnyitotta az utat a természettudományok magyar nyelvű művelése útján. Ennek egyik fontos eszköze a nevek képzése. A magyar természettudósok is átvették a Linné által javasolt módszert, és kéttagú neveket alkottak a fajoknak. Ez az első faji jelzőből és a második nemi (generikus) névből állt. Frivaldszky Imre és kortársai elsősorban a generikus nevek magyarosítására törekedtek, a faji jelzőket lefordították, vagy ha tulajdonnevek voltak, egyszerűen átvették. Ezért volt, hogy ezeket ki se írták (1. ábra).

229

771. <i>Ichneumon extensorius</i> , Grav. (Fürkész.)	809. <i>Hipparchia Janira</i> , L.
772. " <i>incinatorius</i> , Grav.	810. " <i>maera</i> , L.
773. <i>Lastus niger</i> , L.	811. " <i>Megacra</i> ,
774. <i>Mutilla europaea</i> , L. (Csonkány.)	812. " <i>Phaedra</i> , L.
775. <i>Myrmica laevinodis</i> , Nyll. (Hengye.)	813. " <i>Stygne</i> , O.
776. " <i>rubida</i> , Latr.	814. <i>Leucophasia Sinapis</i> , L.
777. <i>Pachyrus vestalis</i> , Fourcr.	815. <i>Limenitis Aceris</i> , F. (Knyhósz.)
778. <i>Rhadites rosae</i> , L.	816. " <i>Camilla</i> , F.
779. <i>Sirex gigas</i> , L. (Törösz.)	817. <i>Lycæna acis</i> , W. V. (Bogtárka.)
780. <i>Stilbum calens</i> , L. (Fényér.)	818. " <i>Adonis</i> , F.
781. <i>Tentredo atræ</i> , L. (Zöhúr.)	819. " <i>argiolus</i> , L.
782. " <i>licincta</i> , L.	820. " <i>Argus</i> , L.
783. " <i>Coryli</i> , Panz.	821. " <i>Arion</i> , L.
784. " <i>flavicornis</i> , F.	822. " <i>Damon</i> , F.
785. " <i>histio</i> , L.	823. " <i>erobus</i> , F.
786. " <i>viridis</i> , L.	824. <i>Meditæa Athalia</i> , Bkh. (Tarkály.)
787. <i>Xylocopa violacea</i> , Latr. (Dundár.)	825. " <i>cinxia</i> , L.
788. <i>Vespa Crabro</i> , L. (Darázs.)	826. <i>Nepesë Lucilla</i> , F.
789. " <i>vulgaris</i> , L.	827. <i>Papilio Machaon</i> , L. (Pillangó.)
	828. " <i>podalirius</i> , L.
	829. <i>Pieris Napi</i> , L. ab. <i>Bryoniae</i> , O.
	830. <i>Polyommatus Hippothoë</i> , L. (Tündök.)
(3) Pikkelyrűptek (Lepidoptera.)	
I. Buzogányesáruak (Rhopalocera.)	
790. <i>Apatura ilia</i> , F. (Színök.)	831. " <i>phleus</i> , L.
791. " <i>Iris</i> , L.	832. " <i>Virgaureae</i> , L.
792. <i>Argynnis Atippe</i> , L. (Csiller.)	833. <i>Pontia belia</i> , F. (Göndök.)
793. " <i>Aglaja</i> , L.	834. " <i>Brassicae</i> , L.
794. " <i>Alia</i> , L.	835. " <i>Cardamines</i> , L.
795. " <i>Euphrosine</i> , L.	836. " <i>Crataegi</i> , L.
796. " <i>Latonia</i> , L.	837. " <i>Rupae</i> , L.
797. " <i>Paphia</i> , L.	838. <i>Rhadocera Rhamni</i> , L.
798. " <i>Selenæ</i> , F.	839. <i>Thais</i> , <i>Polyxena</i> , W. V., mint vendég.
799. <i>Catias hyale</i> , L. (Súrán.)	840. <i>Thecla Acaciae</i> , F.
800. <i>Doritis Apollo</i> , (Vörpety.)	841. " <i>Betulae</i> , L.
801. <i>Verbia Aethiops</i> , Esp. (Medca III.)	842. " <i>Pruni</i> , L.
802. " <i>Euryale</i> , Esp.	843. " <i>Ruli</i> , L.
803. " <i>Ligea</i> , L.	844. <i>Vanessa Antiopa</i> , F. (Szög-lencs.)
804. " <i>Manto</i> , Esp.	845. " <i>Atalanta</i> , F.
805. <i>Hipparchia Dejanira</i> , L. (Szennőcs.)	846. " <i>c. album</i> , F.
806. " <i>Egeria</i> , L.	847. " <i>Cardui</i> , F.
807. " <i>Galathea</i> , L.	848. " <i>Jo</i> , L.
808. " <i>hyperanthus</i> , L.	849. " <i>polychloros</i> , F.
	850. " <i>prosa</i> , F.
	851. " <i>Urticae</i> , F.

1. ábra. Példa a már kialakult magyar nappalilepke-nevek használatára egy a 19. század derekán nyomtatásban megjelent fajlistában (Szilágyi 1876)

Abafi-Aigner Lajos, bár a kéttagú névadási módszert megtartotta, viszont a száz év alatt keletkezett névanyagot teljes egészében elvetette, és német mintára egy újat alkotott (A. Aigner 1904). Ezt az anyagot csak 1950-ben alkalmazták széles körben, hiszen a korszakalkotó *Allathatározó* nappalilepke-névanyaga nagyrészt Abafi-Aigner neveire támaszkodik. A faji jelzők szinte minden esetben megegyeznek, viszont a generikus nevek mindenütt kéttagú összetett főnevek, ahol második tag néhány kivételtől eltekintve, mindig a „lepke” szó.

A Kárpát-medence és a világ nappalilepke-faunáján dolgozva ismertük fel, hogy az *Allathatározó* névanyaga zsákutcába vezet, mivel (1) a hallatlanul fajgazdag ízeltlábúak esetében nem tartható következetesen a génuszcsoport névre alapozott kéttagú névadás, (2) a faunaterületről kilépve az *Allathatározó* gyakorlatát követve csak összetett vagy többszörösen összetett szavakat lehet alkotni, amelyek legtöbbször már leírásként hatnak vagy oximoronaiak, (3) és ugyanez a gyakorlat akadályozza meg azt, hogy jól hangzó és helyes rendszertani kategóriákat képezzünk (mindezt lásd részleteiben Bálint 2016). Ezért vált szükségessé a névanyag újragondolása.

Az irodalom bűvárlása és a tudatos gyűjtőmunka során világossá vált, hogy az Abafi-Aigner által elvetett névanyag génuszcsoport nevei kiváló alapot nyújthatanak egy újraformált nappalilepke-névanyag megalkotásához. Mivel a rendszertani ismereteink mélyültek, a lepkék sokféleségét sokkal jobban ismerjük, megállapíthatjuk, hogy a Frivaldszky-féle nemi nevek ma már elsősorban génuszfeletti kategóriákat jelölnek (lásd 2. táblázat). Ezek kínálták a megoldást, hogy a kéttagú nappalilepke-nevek második (generikus) nevét rendszertani kategóriára, tribuszra (vagy olykor altribuszra) alapítsuk. Az *Allathatározó* neveinek faji jelzőit megtartottuk.

Bemutattuk a faunaterületünkön tenyésztő, vagy szórvány adatok alapján kimutatott fajok magyar neveit a kezdektől napjainkig. Ennek alapján újraformáltuk a névanyagot. Úgy gondoljuk, hogy az itt javasolt magyar lepkenévanyag rendszeres és jól áttekinthető. Ellentmondásokat csak a faji jelzők okozhatnak, mivel miattuk számos név jellegtelen vagy pontatlan, vagy éppen semmitmondó.

Zárszó

A megismerés csak kérdés és a kérdésre kapott jó válasz alapján lehetséges. Így ha a lepkészek lepkeazonosítási kérdésekről beszélgetnek, maguk között általában a latin fajcsoport nevet használják; így van ez ma is (lásd Mocsáry 1904, illetve Bálint 2016). De a nem szakavatott érdeklődő kérdésére nem válaszolhatnak latin névvel. Így arra a kérdésre, hogy „milyen lepke ez?” (tegyük fel, hogy a szóban forgó faj az *Aporia crataegi*), az itt közölt névanyag alapján a válasz: „özöndék.” És ha további kérdés merül fel, például az, hogy milyen faj, akkor arra a válasz: „Galagonya özöndék.”

A kérdezőnek az özöndékről rögtön eszébe kell jussanak az özönnövények, vagy valami jelenség, amit özönszerűség jellemez (pl. özönvíz). Tehát megragadta a

2. ábra. Galagonya özöndék (*Aporia crataegi*) rajzása. Az imágók gyakorta özőnszerűen jelennek meg élőhelyükön (Forrás: Berlov *et* Berlov, 1999-2014)

lényegét a „fehérlépkéknek”, amelyek olykor valóban özőnszerűen lepik el a területet (2. ábra). Vagy egyszerűen megütközik az elnevezésen, és próbálja értelmezni a szót, és azért is tovább kérdez. A „galagonya” és az „özöndék” szavak társításával, nagyon hamar tudatosíthatja, hogy egy régóta ismert kártevőt lát.

Az *Állathatározó* névanyaga alapján a „milyen lepke ez?” kérdésre a válasz: „fehérllepke.” Mivel a kérdező biztosan nem tudja, hogy a „fehérllepke” akár rendszertani kategória is lehet (génusz vagy család), gyakorlatilag egy olyan választ kap, ami számára semmitmondó: hiszen ő is látja, hogy a lepke fehér... És innen már lehet, nem is kérdez tovább, mert úgy gondolja, hogy úgyis tudja a továbbiakat. Vagy ha tovább kérdez, hogy milyen fehérllepke, akkor megkapja „galagonyallepke” választ.

Ma már senki se ütközik meg a füzike, a léprigó, a légykapó vagy a többi remek nyelvújítási madárnéven. Ugyanígy senki se tartja a cinege vagy a harkály neveket a magyar lélektől idegennek. Ezért a cinegét nem hívja senki kékmadárnak és a légykapót szürkemadárnak... Mennyivel szegényebb is lenne a nyelvünk! Mennyivel másutt tartanának a madarászaink! Mivel a madarakat a nép is megkülönböztette, így számos népi eredetű elnevezés állt a madarászok rendelkezésére, amikor felmerült az igény, hogy a magyar madárnevek rendezettek és tudományosan megalapozottak legyenek. Ezt a munkát elvégezték nagy madarászaink Frivaldszky Jánostól kezdve Hermann Ottón és Madarász Gyulán keresztül Chernel Istvánig bezáróan,

megalapozva egy olyan magyar névanyagot, amit a világ madaraira is szépen ki lehet terjeszteni.

A lepkék ismerete most jutott el olyan mélységekig a magyar kultúrában, hogy szükséges ez irányban is művelni anyanyelvünket. A lepkék neveire nemcsak a lepkék iránt érdeklődőknek van szükségük, hanem a különféle alkalmazott tudományokban is fontos, hogy a magyar nevek nemcsak szépek, de pontosak is legyenek. Olyan alkalmazott tudományágak, amelynek magyar nyelven is komoly szakirodalma van, mint például a természetvédelem és az ökológia, vagy a nemrég született biomimetika számára elkerülhetetlen a rendszeres és jó magyar lepkenévanyag megalkotása. Ehhez kívánt hozzájárulni ez a munkánk is.

Köszönetnyilvánítás

Vig Károly (Szombathely) lektornak és Fazekas Imre (Pécs) szerkesztőnek, kiadónak hálával tartozunk szakmai és nyelvi tanácsaikért, javításaikért, számos ellentmondásra és tisztázatlan kérdésre rávilágító megjegyzéseikért. Köszönjük Oleg Berlovnak (Irkutsk) a fénykép (2. ábra) használatának szíves engedélyezését.